

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА ДМІНІСТРАЦІЇ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ПАЛАЦ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

**ГУРТОК – ЦЕ НОВЕ ЖИТТЯ,
НАПОВНЕНЕ ЦІКАВОЮ СПРАВОЮ ДО ДУШІ**

Слов'янськ – 2023

*Друкується за ухвалою науково-методичної ради
Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості
(протокол № 5 від 22.12.2023)*

Укладач:

Соколенко Т. М., кандидат педагогічних наук, завідувач методичного відділу Донецького обласного палацу дитячої та юнацької творчості

Інформаційно-методичний посібник призначений для використання керівниками гуртків закладів позашкільної освіти для удосконалення та розширення освітніх можливостей та перспектив професійного зростання педагогів.

ЗМІСТ

Вступне слово.....	4
1. Покоління « <i>info sapiens</i> ».....	7
2. Сучасне заняття гуртка: типологія та види.....	11
3. Форми навчання.....	15
4. Методи навчання та їх класифікація.....	18
5. Нетрадиційні методи навчання.....	21
6. Моделі навчання.....	24
7. Інтерактивна технологія навчання.....	26
8. Нестандартні заняття.....	31
9. Інтегровані заняття.....	32
10. Інноваційні педагогічні прийоми навчання.....	36
11. Засоби навчання.....	39
12. Показники якості та критерії оцінювання занять гуртка.....	40

ВСТУПНЕ СЛОВО

«Справа не тільки в тому, щоб навчити дітей бачити, відчувати, і розуміти прекрасне в мистецтві.

Завдання набагато складніше – необхідно сформуванати у них уміння творити прекрасне в своїй повсякденній діяльності, повсякденній праці, повсякденних людських відносинах».

Б. М. Неменський

Життя в епоху науково-технічного прогресу стає все різноманітнішим і складнішим. І воно вимагає від людини не шаблонних, звичних дій, а рухливості, гнучкості мислення, швидкої орієнтації і адаптації до нових умов, творчого підходу до вирішення великих і малих проблем. Якщо врахувати той факт, що частка розумової праці майже у всіх професіях постійно росте, а все більша частина виконавської діяльності перекладається на машини, то стає очевидним, що творчі здібності людини слід визнати найістотнішою частиною її інтелекту і завдання їх розвитку – одна з найважливіших завдань у освітньому процесі не тільки вчителів шкіл, а й керівників гуртків позашкілля. І те, наскільки просунеться вперед людське суспільство в майбутньому, буде визначатися творчим потенціалом підростаючого покоління.

Освітній процес у школі та позашкіллі відрізняються за своєю метою, змістом, формами, використанням нестандартних методів і прийомів роботи, атмосферою доброзичливості і можливістю самостійного вибору дитиною напрямків діяльності.

Заняття в гуртку – та навчальна ситуація, той «сценічний майданчик», де не тільки викладаються знання, а й розкриваються, формуються та реалізуються особистісні особливості вихованців. Враховуючи специфіку роботи в гуртку, кожен керівник вишукує,

випробує власні знахідки, що відповідають його напрямку роботи, його вихованцям.

Гурток – це простір для розвитку творчості особистості, незалежно від віку. У гуртку знайдуть собі справу для душі будь-хто: чи то дошкільнята, чи то діти молодшого шкільного, середнього або старшого шкільного віку, чи то молодь, чи то дорослі, чи то люди літнього віку).

Гурток – це таке середовище, у якому можна проявити та розвинути творчість.

Гурток – простір для розвитку фантазії, уяви, естетичного смаку та сприйняття світу, прояву індивідуальності та неповторності особистості.

Гурток – це спільність та єдність поколінь під керівництвом мудрого наставника – педагога-позашкільника.

Гурток – це спосіб пізнання світу, мистецтва та культури свого народу та інших народів світу.

Гурток – це спосіб виявити здібності, обдарування та таланти, закладені Богом, це спосіб самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти.

Гурток – це спосіб знайти себе, виявити своє «Я».

Гурток – це особлива країна, де народжуються і плекаються таланти.

Гурток – це можливість поєднати знання, уміння, навички та досвід.

Гурток – це крила для польоту.

Гурток – це кузня талантів.

Гурток – це засіб реалізації творчих ідей.

Гурток – це нове життя, наповнене цікавою справою до душі.

Гурток – це вільний простір для створення нових творчих проєктів.

Гурток – це місце, де тебе розуміють, приймають, підтримують місце, де тебе люблять.

Гурток – це місце, де можна розкрити свою душу, виявити свою «сліпу зону», збільшити свою «закриту», «таємну» та «невідому» зону;

Гурток – це нові друзі, знайомі, однодумці, люди, з якими цікаво провести час.

Гурток – це спілкування, однодушність, щирість, відкритість, дружба, любов.

Гурток – це крок до професії

Гурток – це школа життя.

Гурток – це квиток у майбутнє.

Як бачимо, ряд із дефініціями слова «гурток» доволі довгий і його можна продовжувати ще. Кожен педагог, сприймає трактування цього слова таким, яке є ближче до його світогляду. Але висновок один: гурток має бути ЦІКАВИМ.

1. ПОКОЛІННЯ «INFO SAPIENS»

Що ми знаємо про сучасну дитину, яка вона? Мабуть, це запитання виникало у всі часи перед педагогами та батьками. Дитина завжди сучасна, адже живе у свій час і вбирає в себе все те, що відбувається навколо у певний момент. Оскільки в суспільстві постійно відбуваються зміни, то, звичайно, змінилися й діти.

Але попри все, діти завжди залишаються дітьми. З одного боку – розумні, щирі, ділові, емоційні й активні, з іншого – вередливі, неслухняні, самолюбиві, вразливі, нетерплячі як до вимог учителя, так і до недоліків і помилок друзів, різкі й прямолінійні у судженнях про навколишній світ. Напевне, у цьому визначенні нічого не змінилося. Вони різні, завжди цікаві до змін, постійно мінливі.

Світ стрімко змінюється, з'являється велика кількість нової інформації, а все це впливає на розвиток дитини. Рівень обізнаності дітей у XXI столітті значно вищий, ніж у їхніх однолітків попередніх сторіч. Сучасні діти живуть в епоху інформаційних технологій, в епоху поширення Інтернету, мобільних пристроїв і соціальних мереж. Технології суттєво вплинули на їхній спосіб мислення та поведінку. Діти, які наразі вчаться чи тільки-но підуть до школи, різьоме відрізняються від усіх попередніх поколінь – це «технологічне» покоління, або ще їх називають покоління «*Info Sapiens*».

Сучасна дитина прагне цікавитися всім тим, що сьогодні відбувається у світі: новинками, винаходами, витворами. У ній водночас живе і творець, і філософ, і дослідник. Коло інтересів сучасних дітей дуже широке і часто неосяжне для нас, а шкільна програма часто не збігається зі запитам та інтересами дітей. Дорослих дивує, що вони так багато знають із того, чого не вчать у школі, й так погано сприймають навчальний матеріал.

Діти сьогодення чимось схожі між собою, але водночас дуже різні. Вони допитливі, енергійні, креативні, сповнені цікавих ідей та нових сподівань. Кожен зі своїми захопленнями та інтересами, зі своїми проблемами та переживаннями. Сучасні діти володіють досить високим рівнем інтелекту та пам'яті. Вони легко сприймають нову інформацію, вміють образно мислити та знаходити нестандартні рішення. Діти прагнуть знайти своє вагоме місце у сім'ї, колективі, суспільстві. Таке прагнення самовиразитись, показати своє «Я», веде до багатьох непорозумінь з батьками та наставниками.

Батьки, прагнучи досягти кар'єрного росту, покращення матеріального стану родини, часто-густо залишають дитину на одинці зі самим собою. Це веде до багатьох непередбачуваних та негативних наслідків. Через брак живого спілкування, часто дитина втікає від реалій сучасного світу у світ віртуальний, де на неї чатує безліч спокус та небезпек. Добре, якщо Інтернет стає джерелом здобуття корисної, цікавої інформації, що стимулює інтелектуальний розвиток дитини. А якщо це азартні ігри, або небезпечні рухи, котрі затягують у свої тенета яскравими рекламними роликами? А це веде до багатьох проблем та ігрової залежності. Інша частина дітей шукає живого спілкування з однолітками на вулиці. І добре, якщо це хороша компанія однодумців, що займаються спортом чи іншими корисними справами. А якщо ні? Тому часто діти, потрапляючи під згубний вплив такого товариства, втікають з дому, починають вживати алкоголь та, чого гірше, наркотики.

Як забезпечити дітям щасливе дитинство? Як сприяти їх всебічному розвитку? Як розвивати їх живий інтерес до пізнання світу? Як покращувати та зміцнювати дитяче здоров'я? Як формувати навички правильного спілкування у колективі? Такі питання стоять перед батьками, педагогами та суспільством в цілому.

Не є таємницею, що українська школа не вповні відповідає змінам, що відбулися в психології та поведінці дітей? Які технології та

методи можуть допомогти батькам і педагогам навчати нове «технологічне» покоління? Сучасній дитині замало шкільних знань, вона відмовляється сприймати одноманіття шкільних занять, позбавлених родзинок, цікавинок, інтерактивну, вона прагне більшого. І саме тут, на нашу думку, великого значення набуває позашкільна освіта. Адже дитина вибирає гурток, враховуючи свої інтереси та нахили і завдання педагога-позашкільника допомогти дитині зробити це навчання цікавим, насиченим і творчим, навчати дітей тому, що їм цікаво.

Сучасні діти хочуть навчатися у педагога-друга, наставника, порадики, а не контролера, адже вони бажають партнерських стосунків у відносинах між педагогом і учнями. Отже, і нам, педагогам-позашкільникам, доведеться постійно вчитися та самовдосконалюватися, щоб досягнути інновації та розмовляти із дітьми однією мовою. Діти приходять до нас сформованими особистостями, і наше завдання – допомогти їм стати самими собою, стати щасливими та гармонійними Пам'ятаймо! З дітьми треба бути партнерами, взаємно вчитися один у одного, допомогти зрозуміти дитині, що світ дуже різноманітний та цікавий, тож саме вони будуть його змінювати.

Досвідчений наставник у гуртку повинен створити такі умови, щоб діти були важливими і поміченими. Тому потрібно розвивати мотивацію участі, залученості. Це дає унікальну можливість, щоби дитина стала частиною спільноти, відчувала свою приналежність до соціуму.

Ми, дорослі, дуже часто думаємо, що знаємо краще як і що треба робити, при цьому не залучаємо учнів приймати рішення і впливати на процеси. Ми робимо для них, а, виходить – замість них. А краще – робити разом.

Часто-густо, нам видається, що дитина бунтує. Творчий педагог-позашкільник зможе у цьому побачити переваги: сильну ідентичність дитини, наявність власного Активним гуртківцям-

бунтарям треба відчувати свою потрібність і важливість для групи, тому педагогу потрібно давати додаткові завдання саме для нього.

Пам'ятаймо, що сучасні діти – візуали. Вони дуже люблять малювати на всіх можливих поверхнях і краще сприймають, якщо пояснення теми підкріплюється візуальними дрібничками. Коли пояснюємо тему, краще робити по можливості візуальні нотатки: щось наклеїти, намалювати, скласти пазли, розвісити наочності тощо. А ще буває так, що на занятті школяр встигає намалювати собі «тату» на всю руку. Звісно, це потрібно бачити, але, якщо учень включений в роботу, відповідає, то сприймати цей прояв творчості потрібно нормально.

Працюючи з дітьми, працюймо над собою – так, щоб заслужити довіру з боку гуртківців. А це можливо лише через щирість. Діти дуже її відчують. Не вдягаймо на себе «скафандр»: я вчу те то і те то, а все інше мене не цікавить. Так з сучасними дітьми не можна. Сприймаймо дитину з усім її світоглядом, легко, ненав'язливо коригуймо її поведінку, вишукуймо її сильні сторони, помічаймо й підтягуймо слабкі, відкриваймося як особистість для дитини самі – тоді буде результат, буде довіра і партнерські стосунки. І ви не просто виховаете на гуртку людину, яка, скажімо, буде вміти шити, в'язати, вишивати, малювати, танцювати..., а стане гармонійною, впевненою у собі людиною, яка потрібна сучасному суспільству.

Чуймо своїх вихованців. Навчімося менше коментувати почуте, і ставити більше запитань, які приведуть до розуміння того, чому дитина думає і говорить саме так.

Нам, педагогам-позашкільникам, потрібно помітити якості дітей і направити їх на добро. Можна обговорювати риси гуртківців, але зі значком плюс. Наприклад, не впертий, а цілеспрямований. Звісно, впертість не означає автоматично наполегливість, але, якщо впертій дитині весь час казати: не будь впертим, цю рису можна

загнати глибоко в характер дитини, і пізніше це вийде на зовні через агресію. Потрібно підказати підліткам, як цю впертість розвинути в цілеспрямованість. Самостійно дітям складно побачити свої риси, тому з ними про це треба говорити.

Сприймаймо як виклик істину: сучасні діти хочуть, щоб їх сприймали такими, які вони є. Бо такі вони є... А ми, як наставники, завжди пам'ятаймо народну мудрість: кожна дитина – таланту перлина. Помічаймо ці таланти, розвиваймо їх, вдосконалюймо, ростімо разом з дитиною і працюймо над собою. Сучасний педагог-позашкільник працює не марно тоді, коли він навчить багато чому дитину, водночас навчиться багато чого в дитини сам. Пам'ятаймо, якщо дитина опинилася у вашому товаристві серед інших гуртківців, то щось її до вас привело. Вловіть це! І працюйте над собою, аби сучасна дитина відчула, що вона потрібна вам, а ви – їй. І ще важлива істина: не повчайте сучасних дітей і не вказуйте, як їм жити. Краще навчіть їх вчитися! Бо це призведе до більш ніж освітньої мети: ви зможете виховати не лише інтелектуальну, практично орієнтовану особистість, а й людину суспільства, чутливу до мудрості людської, з благородним серцем, чистотою духовних поривань, яка стане частинкою покоління унікальних, потенційно сильних і неповторних людей.

2. СУЧАСНЕ ЗАНЯТТЯ ГУРТКА: ТИПОЛОГІЯ ТА ВИДИ

Гурткове заняття – це складне педагогічне явище, витвір таланту кожної особистості, де є змога щоразу показувати зразки засвоєння гуртківцями знань, умінь та навичок. Кожне гурткове заняття – це окрема вистава, де режисером є саме керівник гуртка, а гуртківці – актори, які творять у міру можливості це дійство.

В залежності від провідної дидактичної задачі, структури заняття, характеру пізнавальної діяльності, логічного змісту роботи

гурткові заняття поділяють на такі типи:

- вступне заняття;
- заняття первинного ознайомлення з матеріалом;
- заняття вивчення та засвоєння нового матеріалу (нових знань, умінь, навичок);
- заняття формування практичних умінь та навичок;
- заняття із закріплення, повторення та узагальнення;
- узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок;
- заняття практичного застосування знань, умінь та навичок;
- заняття контролю та корекції знань, умінь та навичок;
- підсумкове заняття;
- змішане (комбіноване) заняття (керівник гуртка пояснює, закріплює, повторює, контролює).

Така класифікація є найзручнішою для планування, прогнозування діяльності педагога, обґрунтування методики кожного заняття.

Кожен тип заняття має свою структуру, тобто етапи побудови заняття, їх послідовність, взаємозв'язки між ними. Характер елементів структури визначається завданнями, які треба постійно вирішувати на заняттях певного типу, щоб найбільш оптимальним шляхом досягти тієї чи іншої дидактичної, розвивальної та виховної мети заняття. Визначення і послідовність цих завдань залежать від логіки і закономірностей навчального процесу. Зрозуміло, логіка засвоєння знань відрізняється від логіки формування навичок і умінь, а тому і різниться структура уроків (занять) відповідних типів.

З усіх зазначених типів комбіноване заняття найпоширеніше у сучасному позашкільлі. Але бувають і інші види навчальної діяльності, які важко включити в таку класифікацію, наприклад заняття на пришкольній ділянці, екскурсії, вступні заняття і т.д.

Види гурткових занять:

стандартне гурткове заняття	заняття-концерт,
заняття-урок	змагання
заняття-лекція	рольова гра,
заняття-дискусія	театралізоване
заняття-рольова гра	клубна робота
заняття, які проводять самі гуртківці	екскурсія,
заняття взаємного навчання	експедиція,
тренування	практична робота,
репетиція	інтегроване заняття
вікторина	науково-дослідницьке
конкурс	

Кожна із організаційних форм навчання має свою структуру, яка відображає впорядкованість усіх її елементів, ознак. Доцільність застосування певної форми визначається напрямком гуртка, конкретною дидактичною метою, змістом і методами навчальної роботи.

Гурткові заняття, які не вкладаються (повністю або частково) в межі виробленого та сформульованого дидактикою, на яких керівник гуртка не дотримується чітких етапів навчального процесу, традиційних методів роботи – нестандартні.

Таке гурткове заняття – передусім, творчість, самобутність, навіть мистецтво керівника гуртка, педагога-майстра, який застосовує власні нетрадиційні форми роботи з гуртківцями, використовує індивідуальні, часто саморобні (і тим найбільш корисні для вихованців) дидактичні матеріали, дедалі більше урізноманітнюючи й удосконалюючи їх. Для таких занять характерними є інформаційно-пізнавальна система навчання, оволодіння готовими знаннями, пошук нових, розкриття внутрішньої сутності явищ через гру, диспут.

Велике значення відіграє емоційна сфера дитини, розвиток її природних задатків, удосконалення здібностей.

Джерелом підвищення ефективності гурткового заняття є інтерес до навчання, самостійна робота, вмiле використання наочності, дидактичного, роздавального матеріалу, диференційований підхід. Кожне заняття повинно бути неповторним і укладатися в пам'яті дитини, вчити мислити, збагачувати мовлення, формувати особисту думку.

Зростаючі вимоги до якості знань вихованців спонукають керівників гуртків шукати нові форми й методи роботи, які допомогли би будувати навчальний процес на основі найбільшої активізації пізнавальної діяльності гуртківців. Починаючи з емоційно цікавого матеріалу, поступово керівник підводить вихованців до необхідності знати закономірності, виділити головне. Керівнику потрібно звертати увагу на запитання на зразок «Що?», «Де?», «Коли?», частку заняття віддавати на пошуки відповідей на запитання «Чому?», «Для чого?», «З якої причини?», «До чого це призвело?». Ось саме тут у гуртківців починає народжуватися думка. Інтерес до гурткового заняття з'являється лише тоді, коли вихованці мають змогу виявити на занятті й поза ним свої знання, вміння, власну думку.

Звісно, нестандартні гурткові заняття незвичайні по задуму, структурі, організації, методиці проведення, більше подобаються дітям, ніж постійні за структурою і режимом роботи заняття. Тому практикувати такий вид діяльності потрібно кожному керівнику гуртка. Особливість нестандартних гурткових занять полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке викликало б інтерес в гуртківців, сприяло їх оптимальному розвитку і вихованню. Успіх організації нестандартного гурткового заняття під час розв'язання проблемної ситуації на етапі засвоєння нових знань чи виконання завдань на етапі застосування набутих знань на практиці залежить від того, як засвоєні прийоми спілкування, розвинута техніка мовлення, мовленнєвий етикет, уміння володіти своїм організмом: міміка, жести, погляд, постава, манера триматися під час розмови, зустрічі і т.д. А саме такі якості допомагають будь-яке гурткове заняття зробити нетрадиційним.

3. ФОРМИ НАВЧАННЯ

Сучасне заняття у закладі позашкільної освіти відрізняється від шкільного: метою, змістом, формами, використанням нестандартних методів і прийомів роботи, атмосферою доброзичливості і можливістю самостійного вибору дитиною напрямів діяльності.

Але є загальні вимоги до організації і проведення занять, яких потрібно дотримуватися. Тому необхідно приділяти належну увагу підготовці та проведенню занять виходячи зі змісту програми, щоб воно було ефективним, з максимально раціональним використанням часу.

З цією метою потрібно визначитися з вибором педагогічної технології, формою проведення, типом, структурою та ін. Знання видів і особливостей навчальних занять допоможе сформувати потребу і вміння правильно моделювати заняття, удосконалювати свої конструктивні, методичні знання, вміння і навички.

У навчальному занятті представлені всі елементи освітнього процесу: мета, зміст, засоби, методи, організація. Якість навчального заняття залежить від правильності визначення кожного з цих компонентів і їх раціонального поєднання. Однак головна вимога до навчального заняття - це досягнення мети, поставленої педагогом.

Активні методи і форми організації навчання в закладі позашкільної освіти забезпечують кожній дитині гармонійний розвиток власних здібностей у вільний від навчання час.

Насамперед, розглянемо, який зміст вкладається в поняття **форма**. Латинське слово *forma* означає зовнішній обрис, зовнішній вигляд, структура чого-небудь. Стосовно навчання поняття "форма" вживається в двох значеннях:

- форма навчання.
- форма організації навчання.

Форма організації навчання – це зовнішній вияв узгодженої діяльності педагога та вихованців, яка здійснюється в певному порядку і режимі. У позашкільній роботі існує своя специфіка. Враховуючи досвід педагогів, доцільним вважається застосування наступних форм організації занять: групові та індивідуальні.

На *групових* заняттях ведеться робота з усією групою, викладається загальний матеріал. Такі заняття допомагають побачити цілісну картину складу групи, рівень досягнень всіх та окремо кожного. Навчання в групі об'єднує, дає можливість виховувати у вихованців почуття взаємодопомоги.

В межах групи можливо виділяти *підгрупи*. За такої організації роботи легко приділяти увагу кожній окремій групі, що відрізняються напрямками, тематикою, проблемами, рівнями підготовки тощо.

Індивідуальна форма передбачена в роботі з дітьми, які виявили особливі здібності. Індивідуальна робота також проводиться з дітьми, які відстають у навчанні від колективу, з метою надання їм допомоги в досягненні певного рівня, кращого результату. Індивідуальна форма навчання передбачає взаємодію педагога з одним вихованцем.

У гуртках, де передбачена сумісна робота різновікового складу груп одного напрямку (вокальний, хореографічний), передбачені обов'язкові зведені репетиції, ансамблева робота.

Форма навчання як дидактична категорія означає зовнішню сторону організації навчального процесу. Вона залежить від цілей, змісту, методів і засобів навчання, матеріальних умов, складу учасників освітнього процесу та інших його елементів.

Існують різні форми навчання, які поділяються за кількістю вихованців, часом і місцем навчання, порядком його здійснення.

В роботі колективів позашкільної освіти можуть застосовуватись різноманітні форми навчальних занять, що дозволяє педагогу зробити освітній процес більш динамічним і цікавим для вихованців. До того ж

поєднання різних форм навчальних занять створює дітям умови для самостійного освоєння матеріалу і отримання більш ґрунтовних знань.

При цьому **форми навчальних занять можна розділити на дві групи:**

а) заняття в навчальному кабінеті:

- тематичні,
- комплексні або інтегровані (вивчення однієї навчальної теми з використанням 2-3 видів творчої діяльності),
- ігрові,
- підсумкові або контрольні.

б) виїзні заняття:

- навчальні екскурсії,
- походи,
- експедиції,
- практичні заняття «на місцевості».

Використовуючи різні форми навчальних занять, не варто забувати, що існують **певні умови, яких необхідно дотримуватися** в будь-якому випадку:

- комплексність мети і завдань,
- наявність чітко продуманої логіки заняття, наступності етапів,
- чітка організація всіх етапів заняття, мотивація дітей на навчальну діяльність,
- наявність сприятливої психологічної атмосфери,
- активна позиція дитини (*включення кожної дитини в діяльність*).

Для повноцінного освоєння кожної навчальної теми найбільш оптимальним буде таке поєднання різних форм навчальних занять, при якому кожна з них приносить нові елементи в теоретичну і практичну підготовку дітей. Важливо постійно урізноманітнювати форми роботи, вишукуючи нові, цікаві, ефективні

4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Трактувань поняття «метод навчання», а також їх переліків та класифікація в педагогіці існує багато.

Постарасмося коротко викласти найбільш традиційні з них. Отже, **метод навчання** – це взаємопов'язана діяльність педагога та вихованців, спрямована на засвоєння дітьми системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток. *Метод - це «шлях до досягнення мети»*. Його роль у системі «мета - завдання - зміст - форми та методи навчання» є визначною.

В залежності від поставлених завдань, керівник гуртка на заняттях використовує різноманітні методи навчання, частіше всього поєднуючи їх.

Класифікувати методи навчання можна за різними критеріями:

- за джерелами передачі й характером сприйняття інформації: *словесні, наочні та практичні;*
- за основними дидактичними завданнями, які необхідно вирішувати на конкретному етапі навчання: *методи оволодіння знаннями, формування умінь і навичок, застосування отриманих знань, умінь і навичок;*
- за характером пізнавальної діяльності: *пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі.*

Для зручності користування виділимо методи навчання, які традиційно використовуються в системі позашкільної освіти дітей, і розглянемо їх відповідно до основних етапів навчання.

- ✓ на етапі вивчення нового матеріалу в основному використовуються пояснення, розповідь, показ, ілюстрація, демонстрація, рідше - лекції.
- ✓ на етапі закріплення вивченого матеріалу в основному використовуються бесіда, дискусія, вправа, лабораторна та практична робота, дидактична або педагогічна гра.

✓ на етапі повторення вивченого - спостереження, усний контроль (*опитування, робота з картками, ігри*), письмовий контроль, тестування.

✓ на етапі перевірки отриманих знань - залік, виконання контрольних завдань, захист творчих робіт, виставка, концерт.

Однак при виборі методів необхідно пам'ятати: «чистих» методів не існує. В будь-якому виді навчальної діяльності водночас поєднується декілька методів. І якщо ми можемо сказати, що використовуємо той чи інший метод, то це лише означає, що він домінує на певному етапі роботи.

Отже, вибір методів роботи цілком залежить від особистого бачення педагогом задач педагогічного процесу та шляхів досягнення мети, з чого, власне, й складається сутність вибору педагогічної технології.

Методи навчання за рівнями повідомлення навчального матеріалу:

- **інформаційний або пояснювально-ілюстративний** (навчальний матеріал подається у вигляді готової інформації (*розповідь, демонстрування, пояснення*));
- **інформаційно-операційний** (водночас з інформаційним способом відтворення навчального матеріалу розгорнуто пояснюється функціонування об'єкта вивчення та способи оперування ним);
- **репродуктивний метод** – використовується для формування вмінь і навичок учнів на рівні, що дозволяє застосувати їх в умовах, які раніше розглядалися
- або трохи змінених. Педагог за допомогою системи завдань організовує діяльність учнів з неодноразового відтворення повідомлених знань або способів діяльності.
- **проблемний** (визначається проблема і намічається шлях її розв'язання, керівник гуртка не тільки організовує передачу інформації різними способами, а і знайомить учнів із процесом пошуку розв'язання тієї чи іншої проблеми);

• **частково пошуковий (евристичний)** – метод, при якому педагог організовує участь дітей у виконанні окремих кроків пошуку розв’язання проблеми. Роль педагога полягає в конструюванні пізнавального завдання, розчленуванні його на окремі етапи, визначенні тих етапів, які діти виконуватимуть самостійно. В одних умовах вміння вихованців бачити проблему, в інших – будувати докази, у третіх – робити висновки з викладених або продемонстрованих фактів, у четвертих – висловлювати гіпотези, у п’ятих – складати план перевірки висловлюваних припущень та інше. Тобто організовується засвоєння досвіду творчої діяльності за елементами оволодіння окремими етапами розв’язання проблемних задач

• **дослідницький, сутність якого полягає в організації педагогом пошукової, творчої діяльності вихованців з розв’язання нових проблем і проблемних ситуацій.** Дослідження психологів показали, що участь дітей у частковому вирішенні творчих проблем не приводить до формування вмінь досліджувати й аналізувати цілісні задачі.

Рациональне застосування методів навчання

Методи навчання	При якому змісті матеріалу доцільно застосовувати?	При розв’язанні яких задач ефективні?	До яких учнів дають найкращий результат?	Які можливості повинен мати керівник гуртка?
Словесні	Матеріал теоретико-інформаційного змісту	Формування знань теоретичного та практичного характеру	Готових до сприймання вербальної інформації	Такі, якими володіє краще, ніж іншими
Наочні	Такому, що може бути поданий у наочному вигляді	Розвиток уваги і, уміння аналізувати	Для учнів із чуттєво-образним мисленням	Може знайти та самостійно виготовити наочність
Практичні	Коли зміст передбачає вміння застосовувати на практиці	Розвиток практичних умінь і навичок, збагачення досвіду	Готових до виконання практичних завдань	Наявність приладів, посібників для учнів

Репродуктивні	Занадто простий чи дуже складний	Формування базових знань, умінь і навичок	Не готових до проблемного навчання	Не має часу на застосування інших методів.
Проблемно-пошукові	Зміст середнього рівня складності	Розвиток мислення, дослідницьких умінь, творчого підходу до справи	Тих, які володіють необхідними вміннями	Володіє методикою проблемного навчання, має час
Індуктивні	Зміст викладений за індуктивною логікою	Розвиток умінь узагальнювати, мислити від конкретного до загального	Таких, які утруднюються в дедуктивних міркуваннях	Педагог володіє індуктивними методами
Дедуктивні	Зміст раціонально викладати в такий спосіб	Розвиток мислення (від загального до конкретного)	Діти мають відповідний розвиток мислення	Педагог володіє дедуктивними методами
Самостійна робота	Зміст доступний для самостійного вивчення	Формування навичок навчальної праці	Діти мають відповідний рівень знань, умінь, навичок.	Є дидактичні матеріали для кожного учня, педагог уміє керувати роботою дітей

5. НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Метод складної цілі, який дозволяє планувати навчання вихованців у зоні їх найближчого розвитку та забезпечує формування відповідальності, переконання в можливості подолання труднощів, що виникають на життєвому шляху, віру у свої сили.

Метод вибору, котрий дозволяє створити умови для прийняття учнями навчальної задачі, захоплення пізнавальною діяльністю, в якій вони можуть почуватися особистостями.

Метод випередження, який сприяє прискореному розвитку сильних дітей гуртка, дає можливість слабким усвідомити найбільш важкі місця навчальної програми.

Метод укрупнення блоків, який допомагає засвоїти головні, істотні поняття розділу, зв'язки між ними, зменшити навантаження на дітей.

Метод самоаналізу та колективної творчості, характерною рисою якого є залучення вихованців до групових форм діяльності з метою створення нового продукту та активне використання рефлексії.

Метод індивідуалізованого застосування програм залежно від особливостей вихованця, який дозволяє створювати для кожної дитини траєкторію індивідуального вивчення теми.

Поєднання мети, завдань, форм, методів, способів утворює **методику**. Розглянемо найбільш поширені методики навчання, що використовуються в сфері позашкільної освіти дітей, а саме:

- **методика диференційованого навчання:** (педагог викладає новий матеріал всім вихованцям однаково, а для практичної діяльності пропонує роботу різного рівня складності, в залежності від віку, здібностей і рівня підготовки кожного),

- **методика індивідуального навчання:** (в умовах навчальної групи): (для кожної дитини (а краще з його участю) складається індивідуальний творчий план, який реалізується в оптимальному для нього темпі),

- **методика проблемного навчання:** (педагог не дає дітям готових знань і умінь, а ставить перед ними проблему (найкраще реальну і максимально пов'язану з повсякденним життям дітей); і вся навчальна діяльність будується як пошук вирішення даної проблеми, в ході чого діти самі отримують необхідні теоретичні знання і практичні вміння та навички);

- **методика проєктної діяльності:** (при такій організації навчального процесу вивчення кожної теми будується як робота над тематичним проєктом, в ході якої діти самі формують на доступному їм рівні його теоретичне обґрунтування, розробляють технологію його виконання, оформляють необхідну документацію, виконують практичну роботу; підведення підсумків проводиться у формі захисту проєкту).

Зміст навчальної діяльності обов'язково має включати два взаємодоповнюючих напрямки: теоретичну і практичну підготовку дітей в певному виді творчої діяльності.

Теоретична підготовка є однією з найважливіших складових підготовки дітей в певному виді творчої діяльності: саме в процесі вивчення теорії даної навчальної програми вихованці мають можливість отримати максимум інформації, що не тільки розширює їх загальний і спеціальний кругозір, але і дозволяє на певному етапі навчання перейти з репродуктивного рівня роботи до самостійної діяльності, а потім - на продуктивний (творчий) рівень.

Практична підготовка – основна складова навчальної діяльності дитячого творчого об'єднання, так як головним принципом позашкільної освіти дітей є його практико-орієнтована спрямованість. Але практична підготовка вихованців дитячого творчого об'єднання вимагає чіткої визначеності в змісті і організації.

Для того щоб діти повноцінно освоїли практичну складову навчальної діяльності, необхідно:

1. підібрати загально-розвиваючі вправи (фізичні, інтелектуальні і т.д.) з урахуванням особливостей конкретних дітей;
2. скласти комплекс спеціальних тренувальних завдань і вправ, зорієнтованих на розвиток загальних, спеціальних і творчих здібностей кожного вихованця;
3. вибирати тему і форму практичної роботи, максимально актуальну в реальному житті конкретних вихованців;
4. освоєння техніки даного виду діяльності починати з найбільш легких прийомів з подальшим поступовим ускладненням;
5. кожен початок дитиною (дітьми) практичну роботу обов'язково довести до логічного результату – концертного або спортивного виступу, виставкового показу і т.д.;

6. не поспішати з "зовнішнім" показом результатів практичної роботи до того часу, поки педагог не переконається, що досягнутий рівень виконання достатній для цього.

Результатом діяльності педагога, звичайно, стають успіхи дітей. Але для педагога важливо постійно обдумувати свою діяльність, відзначаючи вдалі і менш вдалі методи, цікаві форми роботи, будь-які види завдань, що викликали у дітей найбільший інтерес, одним словом, проводити аналіз заняття.

6. МОДЕЛІ НАВЧАННЯ

Залежно від участі вихованців у навчальній діяльності можна виділити активну та пасивну моделі навчання. До цієї класифікації додамо ще інтерактивне навчання як певний різновид активного, який має свої закономірності та особливості.

Пасивна модель навчання

За цією моделлю учень виступає у ролі пасивного слухача. Він сприймає матеріал, який йому подає педагог: відеофільм, текст із підручника, журналу, газети тощо. За такої моделі використовуються **пасивні методи навчання** – лекція-монолог, пояснення нового матеріалу керівником гуртка, демонстрація.

Позитивні та негативні сторони моделі

Позитивні:

1. Можна подати великий за обсягом матеріал за короткий час.
2. Одночасно сприймають матеріал усі слухачі.
3. Витрачається мало часу на розповідь або пояснення.

Негативні

1. Вихованці не спілкуються ні між собою, ні з педагогом.
2. Не виконують ніяких завдань.
3. Керівнику гуртка важко зрозуміти якість засвоєння поданого матеріалу.

4. Відсутній контроль за знаннями.

5. Як правило, невисокий відсоток засвоєння знань.

Навчання за такою моделлю **пасивне**. Цю модель можна назвати **«монолог»**.

Активна модель навчання

У цьому випадку керівник гуртка і вихованець перебувають у постійному взаємозв'язку. Вихованець відповідає на запитання педагога, розповідає.

Керівник гуртків зокрема має змогу співпрацювати з кожним вихованцем.

За такої моделі використовують **активні методи навчання**: *бесіду, дискусію, фронтальне опитування* тощо.

Позитивні та негативні сторони моделі

Позитивні:

1. Високий рівень інформації (проблемний метод).

2. Велика кількість учнів, які одночасно можуть сприймати інформацію

3. Відсоток засвоєння матеріалу досить високий

4. Майстерність педагога відіграє велику роль в організації такого навчання.

5. Керівник гуртка може проконтролювати надані вихованцям знання.

Негативні:

1. Вихованці спілкуються тільки з педагогом.

2. Як правило, на занятті така модель використовується тільки для опитування.

3. Дитина перебуває у постійній напрузі – «спитає - не питає».

4. Вихованець може бути незадоволений тим, що його не запитали, не вислухали його думку.

Навчання за такою моделлю – **активне**. Таку модель можна назвати **«діалог»**.

Інтерактивна модель навчання

Схема цієї моделі відображає постійне спілкування педагога з вихованцями, вихованців з вихованцями. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і вихованець, і педагог є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Під час навчання за такою моделлю використовують ділові та рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, фронтальне опитування, круглий стіл, дебати та ін.

Позитивні та негативні сторони моделі

Позитивні:

1. Розширюються пізнавальні можливості вихованця (*здобування, аналіз, застосування інформації з різних джерел*).
2. Як правило, високий рівень засвоєння знань.
3. Керівник гуртка без зусиль може проконтролювати рівень засвоєння знань вихованців.
4. Керівник гуртка має змогу розкритись як організатор, консультант.
5. Партнерство між керівником гуртка і дітьми та в дитячому колективі.

Негативні:

1. На вивчення певної інформації потрібен значний час.
2. Необхідний інший підхід в оцінюванні знань вихованців.
3. У педагога відсутній досвід такого виду організації навчання.
4. Відсутні методичні розробки занять гуртків різних напрямів.

Навчання за такою моделлю – ***активне, нетрадиційне***. Подану модель можна назвати ***«полілог»***.

7. ТЕХНОЛОГІЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Освітній процес у закладі позашкільної освіти – це сучасні інноваційні форми та методи організації освітнього процесу.

Саме позашкільна освіта, при наявності у дитини зацікавленості від природи, має всі умови для подальшого розвитку дитини: ранне

систематичне тренування за індивідуальною програмою, своєчасне залучення до самостійних експериментів і наукової роботи (МАН), участі у конкурсах, фестивалях, змаганнях, виставках, наукових дискусіях і ділових іграх.

Педагогу позашкільної освіти важливо пам'ятати, що мета всіх занять: підняти і підтримати в учнів інтерес до тієї чи іншої сфери пізнання, до того чи іншого фаху, підвищити ефективність навчання.

Робота кожного гуртка у закладі позашкільної освіти характеризується певними особливостями: добровільне бажання вихованця приймати участь у різних видах діяльності, інтерес – визначальний стимул всіх починань, активна самостійна позиція, творча свобода та розвиток обдарувань. Саме в таких умовах надається можливість вихованцю опинитися в природному середовищі, розвиватися в атмосфері культури свого народу, виховуватися шляхом засвоєння культурно-історичних, духовно-національних традицій і звичаїв.

Останні роки все більше уваги приділяється нетрадиційним формам проведення занять. Ми маємо бажання шукати нові шляхи удосконалення освітнього процесу, які б допомагали підвищити інтерес дітей до занять, активізувати їхню діяльність, прищепити любов до навчання.

Результати досліджень дозволяють стверджувати, що застосування нових форм роботи в творчих учнівських об'єднаннях закладів позашкільної освіти допомагають зробити вихованцям життєвий вибір та підготувати дітей до самостійного життя.

Головним у системі інноваційного навчання в закладах позашкільної освіти є ситуація спільної продуктивної та творчої діяльності педагога й дитини, педагога та групи, що впливає на навчання як на процес становлення особистості, її усвідомленої активності, її самоорганізації.

Прагнення до змін, зняття певних обмежень на інноваційну діяльність послужили зародженню широкого інноваційного руху в системі освіти. Неабиякі можливості для якісних змін в освіті пов'язані з інтенсивним розвитком засобів комунікації та інформаційних технологій.

Серед великої кількості технологій в Україні розроблена та пропагується технологія інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання – це навчання діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії усіх вихованців; педагог і вихованець є рівноправними суб'єктами навчання.

Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою. Під час інтерактивного навчання діти вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем.

Науковці виділяють такі інтерактивні форми навчання і виховання: інформаційні, пізнавальні, мотиваційні, регулятивні.

Інформаційні інтерактивні форми навчання і виховання – це способи діалогічної взаємодії учасників навчання з метою обміну духовними цінностями.

Практичні методи і вправи:

«*Моє ім'я*» - вихованці називають своє ім'я і розповідають якусь цікаву, кумедну, яскраву історію, пов'язану з іменем. Такий метод сприяє швидкому знайомству.

«Перше знайомство» - вихованці обирають собі пару. Перш ніж назвати себе і розповісти про себе, дітям пропонується уважно подивитися одне на одного і посміхнутися. Можна потім запропонувати описати свою пару: зовнішність, враження.

«Хвилина мого життя» - розповісти випадок, що найбільш запам'ятався.

«Паперові літаки» - написати ім'я на аркуші, зробити з нього паперовий літак. Літаки запускають одночасно. Кожен підбирає літак, відшукує володаря. Потім виконує якесь завдання в парі.

«Візитка» - вихованці виготовляють собі особисті картки (бейджики) з характерологічною інформацією.

Пізнавальні інтерактивні форми навчання і виховання - це способи пізнавальної взаємодії (діалогу) вихованців з метою отримання нових знань і навичок.

Вправи:

«Ділова сюжетно-рольова гра» - це форма відтворення предметного і соціального змісту якоїсь діяльності. У грі відтворюється професійна обстановка, подібна до реальної, предметне оточення.

Сюжетно-рольова гра має виховну і навчальну мету і складається з таких компонентів: цілі, комплект ролей і функцій гравців, сценарій, правила гри, предметне забезпечення.

Найскладнішим у грі є чітке визначення функцій гравців. Рекомендується функції подавати узагальнено та доповнювати інструкціями словесно чи за допомогою знаків.

У правилах гри відображаються характеристики реальних процесів і явищ. Правила містять обмеження, що стосуються технологій гри, регламенту ігрових процедур, ролей та функцій. Їх не повинно бути багато.

Мотиваційні інтерактивні форми навчання і виховання - це способи діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу, за

допомогою яких кожен визначає власну позицію у ставленні до діяльності учасників, інших учнів, педагога, самого себе. Тісно пов'язані із самооцінкою.

Вправи:

«*Мої очікування*» - запропонувати чітко визначити своє відношення до діяльності: я чекаю – від себе, від інших вихованців, від педагога.

«*Самооцінка*» (за конкретним видом діяльності):

- Що я вмію?
- Чого б я хотів навчитися?
- Де це можна використати?
- Як мені це вдалось?

Насамперед дітям необхідно показати конкретний зразок (еталон) того, яким має бути результат. Для формування правильної самооцінки дуже важливо вчити дитину порівнювати результати своєї діяльності не тільки з еталоном та результатами інших вихованців, а й зі своїми досягненнями, радіти власним успіхам. У цьому основа особистісно-зорієнтованого підходу до навчання і виховання.

«*Інтерв'ю*» - робота в парах із проблем:

- Що знаєш по темі?
- Які запитання виникли?
- Де знайти відповідь?

Регулятивні інтерактивні форми навчання і виховання - це способи, завдяки яким установлюються та приймаються певні правила діалогічної взаємодії учасників діяльності.

«*Вироблення правил*» - перед початком будь-якої діяльності виробляються правила, якими керуються у процесі проведення. Наприклад: правила поведіння під час роботи, на екскурсії, в залі.

8. НЕСТАНДАРТНІ ЗАНЯТТЯ

Нестандартні заняття відрізняють від звичайних комбінованих занять відсутністю послідовності елементів заняття, передбаченої загальноприйнятою типологією занять; наявністю у структурі заняття інших форм навчання, запровадженням самостійної діяльності вихованців, використанням програмованого і проблемного навчання, усуненням перевантаженості вихованців.

Для нестандартних занять, як правило, характерні: колективні способи роботи; цікавість до навчального матеріалу; значна творча складова; активізація пізнавальної діяльності; партнерський стиль взаємовідносин; зміна ролі вчителя; нові підходи та інше.

Нетрадиційні форми проведення занять дають можливість не тільки підняти інтерес дітей до досліджуваного предмета, але й розвивати їхню творчу самостійність, навчати роботі з різними джерелами знань.

У посібнику І. П. Підласого «Педагогіка» перелічується 36 типів нестандартних занять С. В. Кульневич та Т. П. Лакоцеліна виділяють такі групи нестандартних занять:

1. заняття зі зміненим способом організації (*лекції, захист ідей, заняття взаємоконтролю*);
2. заняття, пов'язані із фантазією (*заняття - казка, театралізоване заняття*).
3. Заняття, які імітують які-небудь види діяльності (*заняття - екскурсія, заняття - експедиція*);
4. заняття з ігровою змагальною основою (*вікторина, КВК*);
5. заняття з трансформацією стандартних способів організації (*семінар, залік*);
6. заняття - аналогії певних дій (*заняття - суд, заняття - аукціон*);

7. заняття - аналогії з відомими формами і методами діяльності (*заняття - диспут, заняття - дослідження*).

До нестандартних занять слід готуватися заздалегідь. Перед усім вибираємо найбільш активних, ініціативних, добре підготовлених з даної теми вихованців (якщо тема нова, то даємо їм опрацювати матеріал самостійно, при цьому надаємо консультації).

Отже, нестандартні заняття відрізняються від стандартних тим, що участь у них є обов'язковою для всіх вихованців. Однак не можна забувати, що головним у проведенні будь-якого заняття є навчання. Нестандартні заняття лише активізують діяльність гуртківців, роблять сприйняття більш активним, емоційним; мислення – творчим, самостійним, гнучким. Сприяють розширенню кругозору, перевірці знань вихованців у ігровій формі, зняттю втоми.

9. ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ

Однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності педагогів та вихованців і має великий вплив на ефективність сприйняття вихованцями навчального матеріалу є інтеграція. Під словом «інтеграція» ми розуміємо об'єднання різних частин в одне ціле, їх взаємовплив і взаємопроникнення, а також злиття навчального матеріалу двох або більше дисциплін.

Таке об'єднання дає можливість залучити для вивчення цікавий матеріал, розглянути і вивчити предмет чи явище цілісно, різнобічно; інформаційно збагатити зміст, розвивати мислення та почуття вихованців на більш високому рівні.

Метою інтегрованого заняття є різнобічне, усвідомлене вивчення поняття, предмета чи явища за допомогою комбінації різних видів діяльності - творчої, художньої, ігрової, тобто на таких заняттях з однаковим успіхом можна об'єднати як історію з фольклором, з

красзнавством, технічною творчістю, так і історію з хореографією, а англійську мову з творчістю.

Варіації інтегрованих занять

Інтегровані заняття зазвичай плануються заздалегідь. Адже необхідно, щоб тема збігалася з темою в навчальних програмах, і готовність колективу до певного типу заняття. Дуже часто інтегровані заняття проводяться за темами узагальнення і закріплення знань.

Сучасна спрямованість позашкільної освіти тісно пов'язана з комп'ютеризацією та інформатизацією. Тому багато занять потребують інтеграції з інформатикою. Діти закріплюють нові знання за допомогою персонального комп'ютера. Сучасним дітям приносить велике задоволення робота з комп'ютером і навчання для них стає більш захоплюючим. Діти можуть виконувати на комп'ютері як звичайні завдання стандартного заняття, так і нові, незвичні для них вправи. Основна мета такого заняття – вивчення нового матеріалу (або закріплення теми) поряд з освоєнням прийомів роботи на комп'ютері з освоєнням прийомів роботи на комп'ютері.

Напевно, найпоширеніший варіант інтегрованих занять – гуртки естетичного циклу. Синтез музики і хореографії, образотворчого мистецтва найбільш повно підносить дітям навчальний матеріал. Знання стають більш осмисленими, вихованці глибше вникають у досліджувані питання. Такі заняття продуктивні: вони не тільки дають знання, але й надихають їх на власну творчість.

Ефективні заняття гуманітарної спрямованості. Зазвичай вони мають порівняльний характер, наприклад, аналізується аспект граматики української та англійської мов.

Як підготувати інтегроване заняття

Нестандартність заняття вимагає великої підготовчої роботи. Почати краще з визначення провідної мети, відповідно до

якої визначається зміст заняття. Весь навчальний матеріал не повинен бути перевантажений зайвою інформацією.

Розпочинається підготовка з складання докладного плану заняття. Кожен етап заняття розписується і вказується час, витрачений на цей етап. Педагоги заздалегідь продумують хід заняття і прогнозують всі можливі паузи, пов'язані з наочністю та роздатковим матеріалом. Зазвичай на інтегрованих заняттях чимало навчального обладнання: від карток до мультимедійного полотна. Керівники гуртків працюють в парі, і навіть якщо в певний момент провідну роль відіграє один педагог, другий не повинен сидіти в тіні. Він або готується до наступного етапу, або спостерігає за роботою дітей, допомагає їм.

В кінці заняття всі вихованці повинні самостійно позначити ті міжпредметні зв'язки, заради яких і планувалося заняття. Тобто мета повинна бути досягнута. На етапі закріплення педагоги повинні це побачити, тому впрями цього моменту заняття повинні бути найбільш яскравими, конкретними, придатними для індивідуальної роботи.

Можна залучати і вихованців до підготовки інтегрованого заняття, заздалегідь пропонуючи їм підготувати якусь частину нового матеріалу. Таким чином, ви вже робите заняття рольовим. Часто інтегровані заняття проводяться у формі семінарів. Це поширена практика. Семінари, у свою чергу, підрозділяються на семінар-дослідження, семінар-дискусію і семінар-«круглий стіл».

Отже, інтегровані заняття є потужними стимуляторами розумової діяльності дитини. Діти починають аналізувати, зіставляти, порівнювати, шукати зв'язки між предметами і явищами. Інтегровані заняття часто супроводжуються відкриттями і знахідками. Це, в якомусь сенсі, наукова діяльність. Особлива цінність цього явища в тому, що роль дослідників виконують вихованці.

Крім перерахованого вище, заняття такого типу якнайкраще розкривають творчий потенціал педагога. Це не тільки новий етап

у професійній діяльності вчителя, а й чудова можливість для нього вийти на новий рівень відносин з дитячим колективом.

Усі ці інноваційні педагогічні технології є актуальними, доцільними і ефективними і використовуються в закладах позашкільної освіти, розширюють горизонти для досягнення особистісної психологічної зрілості у вихованців, сприяють успішному входженню дитини в суспільство. Вони поділяються на:

1. **Інформаційно-комунікаційні технології:** заняття-лекція, заняття-семінар, заняття-твір, заняття-конференція, заняття-творчі звіти, заняття-залік, заняття -інформація, інтегроване заняття.

2. **Ігрові технології:** навчальні ігри, змагання (*турнір, аукціон, вікторина, конкурс, "Щасливий випадок", "Що? Де? Коли?", КВК*); ділові, рольові ігри (*імпровізація, імітація, "ланцюжок", "бізнес-гра", "Суд", "Захист дисертації", "Слідство ведуть знавці", "Поле чудес", "Ерудит"*); драматизація (*драматична гра, пантоміма, драматична розповідь, ляльковий театр*).

3. **Дослідницькі технології** (діалог, роздуми, диспути, прес-конференції, репортаж, урок-протиріччя, урок-парадокс, пошук, розвідка, лабораторні дослідження, заочна подорож, експедиція, наукові дослідження, коло ідей).

4. **Психотренінг** (тренінг уваги, уяви, пам'яті, "Пізнай себе", "Пізнай свої здібності", "Твоя воля", "Твій характер", "Сам себе виховую").

5. **Особистісно зорієнтоване навчання** – спосіб організації навчання, у процесі якого забезпечується всілякий облік можливостей і здібностей учнів, створюються необхідні умови для розвитку їхніх індивідуальних здібностей.

6. **Метод проєктів** гармонійно поєднує академічні та прагматичні знання, стимулює самостійну пізнавальну діяльність і здійснюється за схемою: усе, що я пізнаю, я знаю, для чого мені потрібно і де я можу ці знання застосувати.

7. Технологія схемо-знакових моделей навчального матеріалу. Для усвідомлення вихованцями послідовності виконання загальнопізнавальних умінь корисно застосовувати схеми-опори, пам'ятки, які допомагають їм планувати свою навчальну роботу, питати, відповідати, доводити свою думку. Ці схеми розкривають суть уміння, алгоритм його виконання, зразок міркування, який можна використати для самостійного розв'язання пізнавальних завдань.

Безумовно, не можна абсолютно розділити численні типи нестандартних занять по ізольованих групах, бо, як правило, на гурткових заняттях використовується декілька педагогічних технологій навчання. Недарма деякі гурткові заняття називають інтегрованими (інтеграційними) не тільки за змістом матеріалу і за формами організації навчання, а й за поєднанням різних педагогічних технологій навчання.

Наведені технології – лише орієнтир для керівника гуртка, які створюють простір для розвитку педагогічної думки та творчості. У педагогічному досвіді кожного керівника гуртка знайдеться цікавий прийом, оригінальна форма проведення окремого розділу, всього заняття в цілому. Кожен, хто працює з дітьми, має свій арсенал прийомів, методів, власних таємниць і здогадок, помилок і перемог – всього того, з чого торується педагогічна стежинка у світ дитячої творчої душі.

10. ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ

Адаптована методика Гіна «Конструктор занять»

Лови помилку – пояснюючи матеріал, керівник гуртка навмисно допускає помилку. Вихованці заздалегідь попереджені про це. Навчіть їх реагувати на помилку, заохочуйте їх увагу! Керівник має прагнення, щоб діти не тільки помітили помилку,

зрозуміли «помилконебезпечне» місце, але й знали правильну відповідь.

Відстрочена відгадка – на початку заняття керівник гуртка дає загадку (дивовижний факт), відгадку до якого, ключ до розуміння буде надано в процесі заняття. Інший варіант - загадку дають в кінці заняття, щоб вихованці мали нагоду обміркувати її вдома і на початку наступного заняття вислухати висновки і дати правильну відповідь, правильне тлумачення дивовижного факту.

Фантастичне припущення – керівник гуртка доповнює реальну ситуацію фантастикою. Цей прийом дає можливість подивитися на звичні речі з незвичної точки зору.

Щедра оцінка – захочувальний прийом для невпевнених у собі дітей. Оцінюємо словом, інтонацією, жестом. Використання цього прийому підбадьорює вихованців, створює позитивний емоційний настрій, стимулює процес навчання. На цьому тлі найменші успіхи дитини помічаються, підтримується інтерес дитини до занять. Для вихованця з завищеною самооцінкою «щедру оцінку» слід застосовувати обережно і помірковано.

Дитяче журі – керівник гуртка дає можливість дітям не тільки оцінити роботу товаришів, але й розвивати вміння дітей аналізувати, відбирати вагомі критерії оцінки, обґрунтовувати свої висновки. Цей прийом широко використовується у гуртках декоративно-прикладного напрямку, коли в колективі обговорюють, які роботи подати на виставку.

Здивуй – цей прийом перегукується з прийомом «фантастичне припущення» - керівник гуртка знаходить таку точку зору, при якій буденне стає дивовижним. Цей прийом збуджує увагу дітей не тільки на заняття, але й може мати «пролонговану» дію впродовж тривалого часу після заняття.

Рейтинг – завершуючи роботу, вихованець сам ставить собі оцінку. За ту саму роботу оцінку ставить і керівник. Цей прийом

зорієнтовує дітей на правильні критерії оцінювання роботи (від англ. – right –правильно) і привчає до регулярного оцінювання своєї праці.

Навчи іншого – кожен вихованець має змогу виступити в привабливій для себе ролі педагога, керівника, наставника. Це активізує вихованців, заохочує їх до сумлінного виконання навчальних завдань. Іноді пояснення товариша сприймаються більш прийнятно, ніж пояснення керівника гуртка.

Хто краще – момент змагання, як засіб активізації уваги, навчальної активності завжди був дієвим.

Розширення поля оцінок – використання цього прийому у закладі позашкільної освіти, де відсутні оцінки, дає широкий простір керівникові гуртка для урізноманітнення і емоційного оцінювання роботи вихованців.

Кредит довіри – оцінювання роботи «в кредит». Враховуючи те, що заклад позашкільної освіти не маніпулює оцінками, головною мотивацією навчання тут є виключно інтерес.

Точка зору (погляд) – привчає вихованців аналізувати, оцінювати, аргументувати свої думки. У гуртках образотворчого і декоративно-прикладного напрямку цей педагогічний прийом найбільш широко вживаний. Він стає в нагоді при обговоренні закінчених робіт, при оформленні виставок. Застосування цього прийому сприяє розвитку комунікативних навичок у дітей, вчить логічно вибудовувати аргументи, культурі спілкування.

Домашнє завдання - повністю віддається на розсуд керівника гуртка і залежить від того, яке завдання він виконує, ступінь захоплення вихованця завданням, його обсяг і складність, та інших суто індивідуальних чинників. Педагогічні прийоми, форми роботи – це лише цеглинки великої споруди педагогічного досвіду, який будується все життя, і тільки від педагога залежить, що будувати: казковий палац чи благодійну хатинку.

11. ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

Методи навчання застосовуються в єдності з певними засобами навчання (*дидактичними засобами*). Під засобами навчання розуміють джерела інформації, методичні ресурси (матеріали та обладнання), за допомогою яких керівник гуртка вчить, а вихованці вчаться.

До засобів навчання відносять:

- слово педагога;
- навчальна література (*підручники, книги, навчальні посібники, хрестоматії, словники, довідники й інша література*);
- популярна література (*газети, журнали, документи*);
- дидактичні матеріали;
- наочний матеріал (*схеми, моделі, плакати, презентації тощо*);
- навчальне обладнання (*аудіоматеріали, відеофільми, комп'ютерні диски, флеш-карти, інші носії інформації, фліп-чарт, магнітні дошки, екран, динаміки тощо*);
- спеціальне обладнання (*верстати для ткацтва, деревообробні, гончарний круг, швейні машини, спортивне обладнання та інше*), прилади (*мікроскоп, компас, секундомір, таймер, вага тощо*), інша наочність;
- технічні засоби навчання (ТЗН), у тому числі й мас-медіа, пристрої та інше (*ноутбук, проектор, магнітофон тощо*);
- інтернет-ресурси.

Засоби навчання можна об'єднати в такі групи:

- вербальні – усне слово педагога, друкований текст, дидактичні матеріали тощо;
- наочні – таблиці, діаграми, малюнки, графіки, реальні об'єкти, моделі тощо;
- спеціальні – пристрої, прилади тощо;
- технічні – екранні, звукові, комбіновані тощо.

До сучасних технічних засобів навчання (ТЗН) відносять: відеопроєктори; екрани великих розмірів, персональний комп'ютер чи ноутбук, відеокамеру, відеомагнітофон, інтерактивну дошку, SMART-TV та ін.

Сьогодні активно впроваджуються в навчальний процес інформаційні технології – технології переробки, передачі, поширення та надання інформації за допомогою комп'ютерів та різних гаджетів. Апаратні та програмні засоби, необхідні для реалізації цих технологій, називають засобами нових інформаційних технологій (ЗНІТ). До апаратних засобів НІТ відносять комп'ютер, до програмних – спеціально розроблені дидактичні матеріали, які називають програмно-педагогічними засобами (ППЗ). Система засобів навчання разом з навчально-методичною літературою, програмним забезпеченням курсу будь-якого предмета складає навчально-методичний комплекс (НМК).

Як показав досвід, засоби навчання є специфічними засобами педагогічної праці, які примножують можливості педагога в організації навчально-пізнавальної діяльності вихованців.

12. ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗАНЯТЬ ГУРТКА

Сьогодні все частіше використовують нетрадиційні та цікаві альтернативні форми навчання дітей. Але заняття у закладі позашкільної освіти усе ж залишається основною формою освітнього процесу. Дійсно 98% робочого часу керівника гуртка присвячено саме заняттю: його плануванню, проведенню, модернізації, аналізу тощо. Час вносить корективи в структуру й типологію заняття, методи й засоби навчання, однак авторитет самого заняття настільки високий, що не підлягає сумнівам навіть найсміливіших критиків. Саме тому сьогодні ми акцентуємо увагу на занятті, як основній формі навчання в

закладі позашкільної освіти. Через нього проходять усі діти. І треба, щоб воно було сучасним, методично грамотним і, безумовно, цікавим.

Освітній процес у закладах позашкільної освіти відрізняється від шкільного: метою, змістом, формами, використанням нестандартних методів і прийомів роботи, атмосферою доброзичливості і можливістю самостійного вибору дитиною напрямів діяльності. Враховуючи специфіку роботи в гуртках, кожен керівник вишукує, випробує власні знахідки, що відповідають його напрямку роботи, його вихованцям. Однак, є загальні вимоги до організації і проведення занять, яких потрібно дотримуватися.

Враховуючи специфіку роботи в гуртках кожен з вас вишукує власні знахідки, що відповідають саме вашому напрямку роботи та саме вашим вихованцям.

Відомого, що педагог існує до тих пір, поки сам вчиться. Навчати сьогодні молоде покоління без постійного оновлення й збагачення своїх наукових знань, які дають можливість педагогу передбачити хід освітнього процесу, які стають опорою для творчості, неможливо.

Інноваційні форми методичної роботи сприяють залученню педагогів до пошукової діяльності, попередженню конфліктних ситуацій у педагогічному колективі, розвитку уміння спілкуватися з колегами, вихованцями, батьками. Успіх проведення інноваційних методичних заходів залежить в значній мірі від організації та «включення» педагогів в їх підготовку.

Завдання керівника гуртка закладу позашкільної освіти організувати освітній процес так, щоб навчання для дитини стало натхненною, захоплюючою працею. І насамперед, починати треба із змін у взаємовідносинах між керівником гуртка і вихованцями, перевести ці стосунки у взаємодію, звільнитися від стереотипів спілкування з дітьми.

Тому, більш незвичайними є зміст, засоби і форми, що надає заняттю необхідне прискорення для розвитку особистості. Правда, кожен раз по-різному. Все залежить від того, яку позицію займе педагог. Однак, які навчаються на такому занятті розвиваються успішніше. Такі заняття – д перехід в інший психологічний стан, це інший стиль спілкування, позитивні емоції, відчуття себе в новій якості. Все це – можливість розвивати свої творчі здібності, оцінювати роль знань і побачити їх застосування на практиці, відчутти взаємозв'язок різних мистецтв, це самостійність і зовсім інше ставлення до праці.

На сучасному занятті повинні бути активними і педагог, і вихованці. На сучасному занятті педагог не просто передає вихованцям готові знання, а організовує діяльність для самостійного опанування ними змісту та формування навичок використання знань на практиці.

Педагог навчає дітей учитися, спілкуватися з іншими людьми, готує до життя, тобто створює умови для творчої самореалізації особистості. На сучасному занятті переважають новітні освітні технології та інтерактивні форми навчання. Педагог, що проводить сучасне заняття, порівнює кожную дитину не з іншими, а тільки з самим вихованцем, заохочуючи кожен крок на шляху до вдосконалення особистості.

На сучасному занятті формується толерантність до чужої думки, до іншої точки зору. Сучасний педагог переконаний сам і прагне переконати вихованців, що не існує такої проблеми, яку дозволено розв'язати за рахунок інших людей. Бо особистість людини, життя людини – найцінніший скарб для всього людства.

Загальнопедагогічні вимоги:

1. Пріоритет особистості учня в організації освітнього процесу.
2. Урахування вікових, фізіологічних та індивідуальних особливостей вихованців.

3. Орієнтація на процес навчання.
4. Орієнтація на процес розвитку особистості та творчих здібностей.
5. Орієнтація на особистісні досягнення вихованців.
6. Створення емоційно-актуального фону для навчання.
7. Педагогічний такт і культура мовлення педагога.
8. Пізнавальна та навчальна самостійність вихованців.
9. Чітке визначення освітніх, виховних і розвиваючих завдань заняття.
10. Безперервний поступ.

Дидактичні вимоги

1. Чітке формулювання освітніх завдань заняття, його складових елементів, їх зв'язок із розвиваючими і виховними завданнями.
2. Створення умов для успішного навчання дітей.
3. Раціональна єдність теоретичних, наочних і практичних методів навчання.
4. Вибір форми організації заняття, що забезпечує максимальне досягнення цілей заняття.
5. Використання найбільш ефективних та активних методів навчання.
6. Зв'язок *нового матеріалу з раніше вивченим матеріалом та досвідом, набутим вихованцем.* (Послідовність викладення матеріалу та набуття нових навичок)
7. *Формування вмінь вихованців самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці.* Спонування вихованців до самоосвіти та використання здобутих знань у формуванні компетентностей.
8. Індивідуалізація, диференціація та інтенсифікація освітнього процесу.

9. Використання сценарних варіантів занять, які забезпечуються різноманітними носіями інформації, використовуючи засоби інформатизації освітнього процесу ЗПО.

10. Заохочення прагнень вихованців знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом заняття. Пропонування варіантів застосування здобутих знань та умінь.

11. Раціональне використання часу на занятті.

12. Організоване закінчення заняття. Підсумок заняття. Досягнення освітнього, розвиваючого та виховного завдання.

Психологічні вимоги

1. Урахування психолофізіологічних особливостей кожного вихованця.
2. Забезпечення відповідного психологічного стану і стійкого настрою педагога, дітей.
3. Створення атмосфери доброзичливості, взаєморозуміння, довіри, заохочення пізнавальних зусиль дітей на занятті.
4. Розумна вимогливість і доброзичливість педагога до дітей.
5. Педагогічна етика і психологічний такт.

Гігієнічні вимоги

1. Дотримання температурного режиму в закладі.
2. Вживання заходів щодо забезпечення необхідних норм освітлення.
3. Забезпечення режиму провітрювання.
4. Відповідність нормативам інвентарю для проведення гурткових занять.
5. Чергування видів навчальної роботи (теоретичної, практичної, пізнавальної і т.д.) і різноманітність методів їх застосування.

До того ж, важливими моментами при підготовці заняття є:

✓ Готовність приміщення та керівника гуртка до заняття. Наявність необхідного обладнання, наочних посібників, дидактичних матеріалів,

сучасних технологічних засобів для організації навчального процесу, його практичної частини.

- ✓ Своєчасність початку заняття, запровадження мобілізуючої організаційної частини.
- ✓ Дотримання вимог до зовнішнього вигляду вихованців.
- ✓ Реалізація керівником гуртка принципів співробітництва і співтворчості (педагогічний такт, культура спілкування, тон у звертанні, володіння аудиторією), дотримання норм літературної мови, ступінь емоційності, зовнішній вигляд керівника гуртка.
- ✓ Визначення мети кожного заняття, донесення її до дітей.
- ✓ Відповідність теми заняття, його змісту, зв'язок із попередньою темою, наступність, виховна спрямованість, використання методів виховного впливу.
- ✓ Реалізація мети та завдань під час заняття гуртка.
- ✓ Мотивація навчальної діяльності, підтримка зацікавленості та активності вихованців.
- ✓ Системність та доступність навчального матеріалу, відповідність сучасному рівню розвитку відповідного напрямку діяльності.
- ✓ Доцільність та ефективність вибору методів, прийомів, організаційних форм роботи на занятті.
- ✓ Оптимальність використання наочності, нових інформаційних, педагогічних технологій, засобів навчання тощо.
- ✓ Врахування вікових особливостей, застосування диференційованого, компетентнісного та діяльнісного підходів до освітнього процесу.
- ✓ Активність вихованців у процесі занять, використання інтерактивних технологій. Послідовність у засвоєнні пройденого матеріалу.
- ✓ Наявність міжпредметних зв'язків.
- ✓ Закріплення здобутих знань, вмінь та навичок у відповідності до профілю гуртка. Повторення пройденого матеріалу.
- ✓ Раціональне використання часу на кожному занятті.

- ✓ Наявність у вихованців навичок самостійної роботи з довідковим матеріалом, літературою, ресурсами Інтернету.
- ✓ Наукова достовірність матеріалу. Використання сучасних досягнень педагогічної науки, сучасних технологій та методів навчання і виховання, передового педагогічного досвіду.
- ✓ Дотримання правил безпеки життєдіяльності.